

بررسی مقایسه‌ای ساختار و محتوای اخبار و مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های ایران و همشهری در سال ۱۳۹۰

سید علی رحمانزاده، استادیار و عضو هیات علمی گروه علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق (نویسنده مسئول مکاتبات) salirahmanzadeh@yahoo.com

مهناز پیش دار، کارشناس ارشد گروه علوم ارتباطات اجتماعی دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران شرق

چکیده

موادمخدر به عنوان یکی از بلاهای اجتماعی خانمان سوز مطرح است. جامعه بشریت از بدو پیدایش تاکنون با بلاهای طبیعی، غیرطبیعی و بحران‌های مختلفی مواجه بوده است. به طوری که بسیاری از آنها موجودیت و بقای انسان‌ها را به خطر انداخته و حتی نقشه جغرافیای سیاسی و ژئوپلتیک جهان را دستخوش تغییر و تحول قرار داده است. تولید، توزیع و مصرف موادمخدر از جمله مواردی است که جامعه بشریت را به ورطه سقوط کشانده است. بحران موادمخدر در جهان کنونی جزء بزرگترین دغدغه‌های بشریت گردیده است.

در این مقاله در راستای مقایسه ساختار و محتوای اخبار و مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های ایران و همشهری در سال ۱۳۹۰، ابتدا ضمن اشاره به ضرورت توجه به مقوله اعتیاد در کشور، به بررسی عملکرد رسانه‌ها در مبارزه با اعتیاد پرداخته و در ادامه ضمن طرح چهارچوب نظری تحقیق، روش شناسی تحقیق، جامعه آماری، شیوه نمونه گیری: متغیرهای مورد بررسی روشهای آماری جهت تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها معرفی و نهایتاً خلاصه توصیف و تحلیل یافته‌ها مطرح شده است.

واژگان کلیدی: اعتیاد، رسانه، روزنامه‌های ایران و همشهری.

مقدمه

مقابله با پدیده پیچیده و در عین حال گسترده مواد مخدر، کار ساده‌ای نیست و نیاز به انجام مطالعات گوناگون در ابعاد سیاسی، امنیتی، فرهنگی، اجتماعی و اقتصادی در سطوح بین‌المللی، منطقه‌ای و موضوعی و ملی ایران دارد. در برنامه ریزی‌هایی که برای مبارزه با این پدیده با هدف کاهش تقاضا و پیشگیری از گرایش به اعتیاد ارتباطات به عنوان یکی از ارکان مهم می‌بایست مورد توجه قرار گیرد؛ چرا که در صورت عدم ارتباط مناسب با مخاطبان، برنامه‌های طراحی شده کارشناسان، هیچ نتیجه‌ای نخواهد داشت. کاربرد صحیح وسایل ارتباطی و ایجاد ارتباط مناسب با مخاطبان این رسانه و خصوصا افراد در معرض خطر اهمیت بسیاری دارد. از میان رسانه‌ها مطبوعات می‌توانند در مبارزات ارتباطی از جایگاه ویژه‌ای برخوردار باشند. مهم است که صاحبان این رسانه و نیز مسئولان پیکار با مواد مخدر نسبت به چگونگی بکارگیری رسانه و نیز کیفیت و چگونگی پیام‌های منتشره از طریق آن تجربه و آگاهی مناسب بردار باشند. به همین دلیل بررسی کارکردهای مطبوعات در این حوزه اهمیت زیادی دارد، چرا که بررسی دقیق در مورد وظایف و کارکردهایی که هر یک از وسایل ارتباط جمعی برعهده دارند سبب می‌شود تا افرادی که در این رسانه فعالیت می‌کنند نسبت به وظیفه خطیر خود آگاهی بیشتری یابند و در انجام مسئولیت خود دقت بیشتری به خرج دهند. از سوی دیگر مسئولان و متولیان حوزه مبارزه با اعتیاد و مواد مخدر نسبت به کاربرد مناسب وسایل ارتباط جمعی در برنامه‌های خود اهمیت بیشتری را قائل شوند.

داشتن درک و تعریف درست از ارتباطات و وسایل جمعی شرط لازم برای پرداختن به این مقوله است. چرا که عدم آشنایی با معنا و مفهوم و نقش دقیق ارتباط موجب می‌گردد تا غالب فعالیت‌های ارتباطی که به منظور پیشگیری از اعتیاد، آموزش، درمان و مبارزه با این پدیده بکار می‌رود در روند رسیدن به هدف نهائی پیش نرود.

عموما انتشار مطالب در روزنامه‌ها با تشریح، تجزیه و تحلیل و تفسیر وقایع و مسائل اجتماعی و ارائه عقاید و افکار عمومی همراه است که گامی مهم در انتقال پیام‌های مورد نظرشان در جامعه بر می‌دارند (سون ویندال ص ۲۱۲). لذا در این تحقیق با روش تحلیل محتوا نسبت به شناخت بررسی مقایسه‌ای ساختار و محتوای اخبار و مطالب مربوط به اعتیاد و در روزنامه‌های ایران و همشهری در سال ۱۳۹۰ می‌پردازیم. کسب اطلاعات در زمینه این موضوع به ما نشان می‌دهد که مطبوعات چه موضوعاتی را در زمینه اعتیاد از دروازه‌های خبری عبور داده و برجسته کرده‌اند؟ آیا از تکنیک‌های برجسته سازی برای برجسته کردن اخبار و مطالب مرتبط با محوریت اعتیاد استفاده می‌کنند؟ آیا مطالب مرتبط با اعتیاد آنقدر از ارزش خبری برخوردار است که به صفحه اول راه یابد؟ به اعتیاد به مثابه ی جرم نگریده شده است یا بیماری؟ آیا مطبوعات مورد بررسی رویکرد آموزشی نسبت به مواد مخدر و اعتیاد دارند و آیا آنرا به صورت یک فرایند می‌نگرند یا تنها یک رویداد؟ در طی سال مورد بررسی به کدام نوع از مواد مخدر پرداخته‌اند؟ چه افرادی را به عنوان خبرساز در مطالب خود مطرح می‌کنند؟ به رویدادهای مربوط به اعتیاد نگرش انتقادی دارند یا حمایتی؟ و تفاوتی بین مطبوعات مورد بررسی از نظر عملکرد وجود دارد یا خیر؟

هدف اصلی

شناخت ساختار و محتوای اخبار و مطالب مربوط به اعتیاد و در روزنامه‌های ایران و همشهری در سال ۱۳۹۰

اهداف جزئی

- ۱ شناخت «ماه مورد بررسی» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی
- ۲ شناخت «سبک مطلب» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۳ شناخت «ارزش خبری برجسته در تیتراژ» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۴ شناخت «نوع مطلب» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.

- ۵ شناخت «محتوای مطلب» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۶ شناخت «موضوع اصلی مطلب» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۷ شناخت «استفاده از تصویر» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۸ شناخت «نوع ماده مخدر در تیتر و لید» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۹ شناخت «خبرسازان» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۱۰ شناخت «نگرش مطلب نسبت به اعتیاد» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۱۱ شناخت «حوزه جغرافیایی مطلب» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۱۲ شناخت «نوع تصویر مورد استفاده» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۱۳ شناخت «ارتباط تصویر با مطلب» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۱۴ شناخت «عنصر خبری برجسته در لید» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۱۵ شناخت «کارکرد اجتماعی مطلب» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۱۶ شناخت «محل چاپ مطلب» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۱۷ شناخت «رویکرد منفی نسبت به معتادان در تیتر» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۱۸ شناخت «تاکید بر ماده‌ای خاص» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۱۹ شناخت «ارائه فعالیت‌های بدیل و یا جایگزین در مطلب» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۲۰ شناخت «منبع خبر» در هر یک از روزنامه‌های مورد بررسی.
- ۲۱ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «ماه مورد بررسی»
- ۲۲ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «سبک مطلب»
- ۲۳ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «ارزش خبری برجسته در تیتر»
- ۲۴ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «نوع مطلب»
- ۲۵ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «محتوای مطلب»
- ۲۶ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «موضوع اصلی مطلب»
- ۲۷ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «استفاده از تصویر»
- ۲۸ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «نوع ماده مخدر در تیتر و لید»
- ۲۹ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «خبرسازان»
- ۳۰ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «نگرش مطلب نسبت به اعتیاد»
- ۳۱ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «حوزه جغرافیایی مطلب»
- ۳۲ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «نوع تصویر مورد استفاده»
- ۳۳ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «ارتباط تصویر با مطلب»
- ۳۴ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «عنصر خبری برجسته در لید»
- ۳۵ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «کارکرد اجتماعی مطلب»
- ۳۶ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «محل چاپ مطلب»
- ۳۷ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «رویکرد منفی نسبت به معتادان در تیتر»
- ۳۸ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «تاکید بر ماده‌ای خاص»
- ۳۹ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «ارائه فعالیت‌های بدیل و یا جایگزین در مطلب»
- ۴۰ بررسی مقایسه‌ای روزنامه‌های ایران و همشهری از نظر «منبع خبر»

ضرورت توجه به مقوله اعتیاد در کشور

قاچاق مواد مخدر در اسناد سازمان ملل متحد جزو چهار بحران کنونی تهدیدکننده انسان‌های قرن بیست و یکم بشمار آمده و پس از بحران‌های هسته‌ای، جمعیتی و زیست-محیطی قرار گرفته است (هاشمی ۱۳۸۶: ۳۶). این تجارت پر سود با بیش از ۱۶۰۰ میلیارد دلار گردش مالی در جهان، اقتصاددانان را بر آن داشته است که آن را به لحاظ اقتصادی پس از تجارت نفت، تورسم و سلاح در رده ی چهارم قرار دهند. همچنین، ارتباط میان قاچاق و مسائل سیاسی و ضد امنیتی قابل انکار نیست (همان: ۱۳۳ و ۱۵۹) و نمی‌توان مرزی برای آثار و عواقب شوم پدیده اعتیاد در نظر گرفت. طبق آمار رسمی، بیش از ۲۰۰ میلیون نفر و مطابق آمارهای غیر رسمی، حدود ۴۰۰ میلیون نفر در جهان مبتلا به اعتیادند و این آمار تمام انواع مواد مخدر را در بر می‌گیرد (وزیران ۱۳۸۲: ۱۹۵).

بسیاری از مناطق درگیر با پدیده اعتیاد دارای میزان بالایی از فقر و اج. آی. وی هستند که آنها را در برابر آثار زیانبار مصرف موادمخدر آسیب پذیرتر می‌کند (دفتر بین المللی کنترل جرایم و موادمخدر سازمان ملل متحد، ۲۰۰۷). بطور مثال، تنها در کشور ما حدود ۵۸٪ بیماران ایدزی از طریق استفاده معنادین از سرنگ مشترک و آلوده به ویروس اج. آی. وی مبتلا شده‌اند. علاوه بر ایدز، ایران و جهانیان با معضلاتی نظیر سوء مصرف موادمخدر در بین جوانان، تغییر تدریجی الگوی مصرف از مواد طبیعی به مواد صنعتی و شیمیایی، آمیختگی اعتیاد با بزهکاری‌هایی نظیر سرقت، باج گیری، قتل، فحشا، نزاع‌های خانوادگی و اجتماعی (هاشمی ۱۳۸۳: ۱۳۳ و ۲۶۹). افزایش سوء مصرف مواد مخدر در میان زنان که پرورش دهندگان نسل فردای جامعه هستند، مواجه شده‌اند.

در ایران هم پژوهشی با هدف بررسی میزان آگاهی و نگرش جوانان تهرانی نسبت به قرص‌های اکستاسی و مصرف آن، ۴۰۰ جوان ساکن شمال غرب تهران با پرسشنامه مورد مطالعه قرار داده است. یافته‌ها نشان می‌دهد درصد چشمگیری از جوانان با پیامدهای زیانبار این قرص‌ها آشنا نیستند و نگرش منفی چندانی هم نسبت به آن ندارند. تنها ۴۲٪ آنها به خوبی از پیامدهای منفی این ماده آگاهی دارند آگاهی سایر پاسخگویان در حد متوسط یا کم است. همچنین رابطه معنا داری بین جنسیت و نگرش نسبت به اکستاسی دیده می‌شود بطوری که ۹۳٪ زنان نگرش خوبی نسبت به مصرف آن دارند. با این حال مصرف اکستاسی میان مردان سابقه ی بیشتری دارد و ۳۴٪ درصد آنها تا زمان انجام این تحقیق، از ماده مذکور استفاده کرده‌اند (موسوی و طباطبائی ۱۳۸۵: ۲۹۵-۲۹۷).

در ایران اکثر شواهد از شیوع کمتر اعتیاد در میان زنان کشورمان نسبت به سایر کشورها حکایت دارد اما دو نکته قابل توجه است. اول آنکه شیوع اعتیاد در زنان ایران بیش از کشورهای مسلمان نظیر پاکستان و عمان است. دوم آنکه، وضعیت اعتیاد زنان ایرانی رو به وخامت نهاده و هیچ راهکاری هم برای پیشگیری از آن در نظر گرفته نشده است. به استناد اطلاعات موجود، جمعیت زنان ایرانی معتاد به مواد افیونی ۱۰۰ هزار تا ۱۵۰ هزار نفر یا ۵٪ تا ۷٪ درصد زنان بالای ۱۵ سال برآورد می‌شود. بعلاوه نسبت به زن به مرد در معتادان به مواد افیونی در ایران بین یک به دوازده تا یک به بیست و سه برآورد می‌شود. برخی مطالعات نیز از شیوع قابل توجه مصرف داروهای روانگردان بدون تجویز پزشک در زنان حکایت دارند که شاید شایع ترین مواد اعتیاد آور در کشورمان است. اطلاعات موجود درباره میزان مصرف هروئین در زنان معتاد، نگران کننده است. همینطور تعداد زنان معتاد به تزریق موادمخدر در ایران بین ۴ تا ۹ هزار نفر تخمین زده می‌شود (رحیمی موقر ۱۳۸۳: ۲۲۰ و ۲۲۱).

اگرچه عصر حاضر به خاطر تمام آنچه پیرامون بحران اعتیاد و مواد مخدر گفته شد، به عصر دارو شهره است اما عصر ارتباطات نیز گفته می‌شود. جای سوال است که چگونه در دهکده جهانی با وجود رسانه‌های گروهی که وظیفه اطلاع رسانی به جامعه را دارند، اعتیاد اینگونه می‌تازد (هاشمی ۱۳۸۳: ۲۶۷)، لذا ضروری است که بدانیم مطبوعات ما چگونه به اطلاع رسانی به جامعه در مورد اعتیاد به مواد مخدر می‌پردازند و به نیاز جامعه پاسخ می‌گویند. مثلاً اینکه در مورد کدامیک از مواد مخدر آگاهی می‌دهند؟ آیا به مواد مخدر جدید و تغییر الگوی مصرف توجه می‌کنند؟ آیا پیامدهای زیانبار این مواد را بیان می‌کنند؟ یا فقط به مطالب مربوط به دستگیری سوداگران، کشف و انهدام مواد مخدر

می‌پردازند؟ آیا مسائل اساسی کشور در این حوزه مثل اعتیاد زنان، دانش آموزان و جوانان مد نظر مطبوعات قرار می‌گیرد؟ با جوابگویی به این قبیل سوالات می‌توان عملکرد مطبوعات در زمینه معضل اعتیاد را شناخت، مقایسه کرد و میزان مسولیت پذیری شان را در زمینه آگاهسازی جامعه پیرامون معضل اعتیاد محک زد.

در هر حال طی چند سال اخیر مصرف مواد شیمیایی و محرک در میان معتادین بسیار شایع شده است که آمار درستی از تعداد افراد مصرف کننده مواد مت‌آفتمین در دست نیست اما کفایت به مراکز ترک اعتیاد سری بزنیم تا ببینیم آمار چگونه رو به ازدیاد است و جالب آنکه اکثر غریب به اتفاق این افراد از این مواد محرک تحت عنوان شیشه جهت ترک اعتیاد استفاده کرده اند شاید اگر ۴ یا ۵ سال قبل که این مواد وارد دروازه‌های ایران شد مطبوعات با آگاهی کامل سخن به میان آورده بودند اکنون با این حجم عظیم معتادین به مواد محرک رو به رو نبودیم.

رسانه‌ها و اعتیاد

در این مسیر جدید، سازمان رسانه‌ها با تاکید بر مطبوعات و کارکنان به ویژه انتقال دهندگان پیام مورد توجه قرار می‌گیرند. تحقیقات درباره اداره کنندگان سازمان‌های ارتباطی، تولید کنندگان و ارسال کنندگان پیام هنوز اندک اند و منابع شایانی به آنها اختصاص نمی‌یابد. پیچیدگی دستگاه‌های رسانه‌ای و مطبوعاتی شناخت این افراد را دشوار می‌سازد. در میان مطالعات، می‌توان به نقش دروازه بانان پرداخت (کازنو، ۱۳۶۵: ۶۵). این اصطلاح، ریشه در سنت‌های روانشناختی اجتماعی و جامعه شناسی امریکایی دارد و برای توصیف کارکنانی مانند سردبیران خبر استفاده می‌شود که دارنده مواضع تصمیم ساز کلیدی در رسانه‌ها هستند.

اکثر مطالعات دروازه بانی می‌کوشند به بررسی فشارهایی بپردازند که این تصمیمات را متأثر می‌سازند یا به ورطه تعصب و تبعیض می‌کشانند. گفته می‌شود که فشارها ناشی از نظام ارزش ذهنی دروازه بان‌ها بمانند علائق آنها، وظیفه کاری بلاواسطه ایشان و آن دسته از نظارت‌های قانونی، دیوانسالارانه و تجاری شناسایی پذیر است که بر تصمیمات دروازه بان‌ها تأثیر می‌گذارد (همان). دروازه بانی بیش از یک انتخاب ساده است (بروجردی علوی ۱۳۷۸: ۶۶) تصمیم گیری در مورد گزینش عکس‌ها، منبع مطلب و ... از جمله موارد دروازه بانی است. مثلاً مردم در مطبوعات بیش از هر چیز به عکس‌ها توجه می‌کنند. در تصمیمات سردبیر هیچ چیز مهمتر از گزینش عکس نیست. یک سردبیر اگرچه سعی دارد در گزینش عکس عینی عمل کند، اما می‌کوشد عناصر خشونت بار^۲ و دراماتیک را کم یا زیاد کند. او هدفمندانه در تلاش است تا یک فرد، گروه یا علتی را معتبر یا بی اعتبار سازد و در هر حال، عناصری از هواخواهی در او وجود خواهد داشت. عکس‌های بسیاری برای انتخاب وجود دارد اما معمولاً کمتر از ۱۰ درصد عکس‌های دریافتی چاپ می‌شود در حالی که اگر عکس دیگری انتخاب شود، می‌تواند تأثیر متفاوتی در مخاطب ایجاد کند (سی رینو، بی تا: ۲۶-۲۵).

عملکرد رسانه‌ها در مبارزه با اعتیاد

مدت زمان قابل توجهی است که مطبوعات و سایر رسانه‌ها برای کاهش مصرف موادمخدر قانونی و غیر قانونی پیکار می‌کنند. این مبارزات در ایالت متحده رایج است و بنظر می‌رسد در کاهش مصرف هر دو نوع مواد مذکور نقش داشت است. موثرترین پیام‌ها در این ارتباط بر خطر مصرف مواد مخدر و عدم پذیرش اجتماعی مصرف این مواد **متمرکزند** (رومر، ۱۳۸۵: ۵۶ و ۵۷).

ادبیات ضد مواد مخدری امریکا در سال‌های ۲۰۰۲-۱۹۲۰ مواد مخدر را «مواد اعتیاد آور، فوری، قوی، اغوا گر»، «عامل آسیب‌های جسمانی نظیر مرگ مصرف کنندگان و تاثیراتی بر زاد و ولد آنها»، «عامل شکست‌ها و ناکامی‌های اجتماعی، اقتصادی و معنوی»، «عامل اصلی انحرافات اجتماعی مانند قتل، خشونت، سرقت و فحشا»، «خطری در کمین شهروندان محترم، دانش آموزان و متخصصان، بخشی از دسیسه‌ها»، «مرتبط با گروه‌های اقلیت و برون

گروه‌های^۳ اجتماعی گوناگون» و مصرف مواد مخدر را یک بیماری همه گیر «سیل» یا «بحران» می‌خواند و بر خودسازی و فراخوان برای پاکسازی همه جامعه تاکید می‌کرد.

در دهه ۱۹۲۰، گفتگو درباره مواد مخدر و اعتیاد آغاز شد و همکاری فردی بنام «ریچموند پی هایسون» با مطبوعات تاثیر فوق العاده‌ای در به ثمر رسیدن اهداف این مبارزه داشت. او یک سرباز شجاع جنگ امریکا-اسپانیا نماینده سابق کنگره و مخالف نوشیدن مشروبات الکلی بود که در دهه ۱۹۲۰ به مبارزه با «قاچاق مواد مخدر» پرداخت و در مورد مخاطرات این مواد مقاله نوشت و چندین تشکیلات را علیه مواد مخدر بنیان نهاد. مقالاتی به روزنامه‌ها می‌فرستاد و با معلمان و مدیران مدارس تماس می‌گرفت. او و سایر اصلاح طلبان نظیر «سارا گریم مالهل» به طور منظم در نیویورک تایمز و مجلات حضور می‌یافتند و برای کلوپ‌های زنان و سایر گروه‌های اجتماعی شهر نیویورک سیتی سخنرانی می‌کردند.

عملکرد رسانه‌ها در پیشگیری از اعتیاد

ارزیابی‌ها نشان داده اند که اطلاع رسانی و آگاهایی دادن به مردم، دانش آنان را نسبت به عواقب منفی مصرف مواد مخدر افزایش می‌دهد. این روش می‌تواند نگرش و طرز فکر عمومی را در مبارزه با مواد مخدر تغییر دهد اما نمونه‌هایی نیز وجود دارد که با آن مغایرند یعنی آگاه ترها، مواد مخدر بیشتری مصرف کرده اند و در این مورد توافق نظر وجود دارد که توزیع اطلاعات شرط لازم برای یک برنامه پیشگیری موفق است. اما شرط کافی نیست. (برنامه بین المللی کنترل مواد مخدر ، ۱۳۸۰ : ۹۶-۹۵). مثلاً از ابتدای قرن بیستم، جهان شاهد استفاده از تاکتیک‌های ترساندن افراد در فعالیتهای پیشگیری بود. مطالعات انجام شده در کشورهای غربی نشان داد اقدامات پیشگیری که در آن بیش از حد بر عواقب منفی سوء مصرف مواد مخدر تاکید و بزرگنمایی شده اند، اعتماد جمعیت هدف را سلب نموده اند. بنابراین، عقلانی بودن برنامه‌هایی که در آنها بر ترساندن افراد بیش از ارائه واقعیت‌ها تمرکز می‌شود همواره زیر سوال است. هر چند این برنامه ها، واکنش مردم را طبق پیش بینی‌ها سبب شده اند، جذابیت مصرف مواد مخدر و تجربه مصرف آن را میان برخی از گروه‌های در معرض خطر افزایش داده اند. افت اعتماد این گروه‌ها به برنامه‌های پیشگیری، استفاده از سرویس‌های مشورتی را در مراحل بعدی دشوار کرده است.

به طور کلی، همه قبول دارند که بیشترین ارزش مطبوعات و دیگر همکاران رسانه‌ای آنها، زمینه سازی برای فعالیتهای پیشگیری گسترده یعنی ارتقای سطح آگاهی عمومی، ترغیب مشارکت آنها و تقویت پیام‌های برنامه‌های پیشگیری است اما تبلیغات رسانه‌ای در صورتی بیشترین اثر گذاری را خواهند داشت که در برنامه‌های وسیعتر مبارزه با مواد مخدر و سایر اقدامات گنجانده شوند. با این حال اگر برنامه‌های رسانه‌ای به دقت برنامه ریزی نشود، ممکن است در تغییر نگرش و رفتارها و موثر واقع نشوند. در گذشته پیام‌هایی که قرار بود در جوانان، رعب و وحشت بیافریند بی نتیجه ماندند (برنامه بین المللی کنترل مواد مخدر ، ۱۳۸۰ : ۱۰۴ و ۱۰۵). داستان مواد مخدر می‌تواند بارها و بارها در مطبوعات و دیگر رسانه‌ها مطرح شود اما احتمال کمی وجود دارد که سطح اشتیاق این رسانه‌ها به سال ۱۹۸۶ در امریکا برسد. مگر آنکه اقدامی هماهنگ و گسترده از سوی گروه‌های خصوصی و عمومی انجام شود.

³ - out groups

چهارچوب نظری تحقیق

نظریه میانجیگری^۴

نهاد رسانه به تولید، بازتولید و توزیع معرفت می پردازد و این معرف، ما را قادر می سازد به تجربه خویش معنا بخشیم، دریافتهایمان را از این تجربه نظم می دهد و در حفظ معرفت های گذشته و استمرار درک امروزین خویش، یاریمان می کند. مطبوعات و سایر رسانه‌ها با انتشار انواع معرفت بجای سایر نهادهای معرفتی مانند آموزش، علم و ... عمل می کنند و چون در یک فضای عمومی فعال اند بطور داوطلبانه و کم هزینه در دسترس همه اعضای جامعه قرار دارند. همچنین نظریه میانجی، مطبوعات و سایر رسانه‌ها را بیشتر وابسته به نهادهای سیاسی، اقتصادی، حقوقی و ... می داند تا کنترل کننده آنها. بطور مثال، تحقیقات کمی پیرامون چگونگی پوشش مطبوعاتی اعتیاد و مواد مخدر در روزنامه های کثیرالانتشار ایران نشان داده است مطبوعات ما در تهیه رویدادها و اطلاعات مربوط به اعتیاد و مواد مخدر به نیروهای نظامی و انتظامی وابسته اند (ترابی و پیام، ۱۳۸۳: ۱۹) و از جهت گیری نسبت به سیاست های نیروی قهریه در مبارزه با اعتیاد خودداری می کنند (حکمت، ۱۳۷۹: ۱۰۷). بعلاوه طبق این نظریه، هنجارهای حاکم بر فعالیت های رسانه‌ها از پیش فرض های ایدئولوژیک، قوانین رسمی، مناسبات اقتصادی حاکم بر آنها، پیوندهای غیررسمی شان با نهادهای آموزشی، فرهنگی، دینی و ... نشأت می گیرد. گرچه در این رهیافت، مطبوعات و همکارانشان تریبون یا حامل اطلاعات و افکار، رابط دوسویه فرستند و گیرنده از طریق بازخوردها هستند اما حجابی بر واقعیت و در خدمت مقاصد تبلیغاتی یا واقع گریزی، صافی و گزینشگر برخی تجارب خاص و پوشاننده آگاهانه و نظام مند برخی دیگر از تجربه‌ها و نیز آیینی ای به شمار می آیند که تصویری تقریباً تحریف شده از جامعه نشان می دهد. با این حال، رسانه‌ها خود را صافی و کنترل کننده ی اطلاعات نمی دانند. آنها خود را آیینی ای با تصویر تمام نما و شفاف از جامعه، متعهد به مشارکت در رویدادهای اجتماعی، هدایتگر و منسجم کننده جامعه تلقی می کنند (مک کوایل، ۱۳۸۲: ۱۱ و ۸۴).

نظریه برجسته سازی

اصطلاح برجسته سازی برای توصیف روش هایی بکار گرفته می شود که رسانه‌ها به مدد آنها، دانسته و یا ندانسته مباحث و آگاهی عمومی را ساختمند می کنند. معمولاً هر کمیته ای دستور کار خود را دارد یعنی فهرستی از موضوعات که به ترتیب اولویت و اهمیت بررسی می شوند. منظور از برجسته سازی در رسانه‌ها این است که رسانه‌ها این قدرت را دارند که بخصوص در اخبار و گزارش های خبری خود، توجه عموم را به مجموعه ای از مسائل و موضوعات مشخص و محدود معطوف کنند و از موضوعات دیگر بگذرند. برجسته سازی، ابتدا به این پرسش می پردازد که رسانه‌ها چه موضوعاتی را به «مخاطب» عرضه می کنند و سپس این سوال را مطرح می کند که اطلاعات در خصوص این موضوعات چگونه ارائه می شود (سولیوان و دیگران، ۱۳۸۵: ۲۷-۲۶).

نظریه برچسب زنی

نظریه برچسب زنی از نظریه‌های مشترک بین دو حوزه روانشناسی اجتماعی و ارتباطات است که از نحوه تاثیرگذاری رسانه‌ها در تعیین حوزه ی جرائم و انحرافات سخن می گوید. بر اساس این نظریه، در هر جامعه‌ای افرادی نظیر روزنامه نگاران و عوامل کنترل اجتماعی که از صلاحیت و قدرت معناگذاری رفتار برخوردارند، اقتدار خود را به صورت برچسب و انگ زدن به دیگران نشان می دهند. این داوری نیز با تکیه بر پیشداوری‌های مبتنی بر الگوهای فرهنگی خودی و در راستای نیل به اهداف و منافع آن انجام می شود. به گفته ی « هوارد اس. بکر^۵ » گروه‌های اجتماعی از طریق ساختن قوانین، انحرافات را ایجاد می کنند و برچسب زدن به مردم را برای بازداشتن آنها از انحرافات به کار می گیرند. بنابراین، رفتار انحرافی یا جرم، رفتاری است که مردم و قوانین، برچسب بزنند. این رفتار، امری مسئله ساز است و ممکن است موجب افزایش انحرافات نظیر اعتیاد شود. لذا راه حل این است که تعاریف تغییر کند و سود، خارج از برچسب زدن

^۴ - Mediation Theory

^۵ - Howard S. baker

بدست آید. مثلاً با منحرف دانستن معنادار نه تنها مشکلی را حل نمی‌کند بلکه ممکن است بر اعتیاد فرد بیافزاید (عبدالرسولی، ۱۳۸۴: ۴۱).

روش‌شناسی تحقیق

روش تحقیق در این پژوهش تحلیل محتوا می‌باشد. تحلیل محتوا روشی مناسب برای تحقیق و بررسی پیامهای ارتباطی است. در این نوع تحقیق (تحلیل محتوا) برخلاف تحقیق پیمایشی و نظایر آن، افراد به صورت مستقیم مورد بررسی و تحلیل قرار نمی‌گیرند بلکه پیامهایی که تولید کرده‌اند مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرد و تحلیل محتوا امکان مقایسه تحقیقی بین پیامهای تولید شده در یک مقطع یا زمانهای دیگر را فراهم می‌سازد. روش‌های پژوهشی که به تناسب از آنها در پژوهش حاضر استفاده شده عبارتند از:

الف) روش اسنادی و کتابخانه‌ای: با هدف شناخت وضعیت موجود و برای دستیابی به واقعیت اجتماعی و آگاهی از پیشینه و ادبیات پژوهش از روش فوق استفاده شده است. شیوه اجرا به این صورت بوده که محقق با مراجعه به کتابخانه و بررسی اسناد مرتبط با موضوع (روزنامه ایران و همشهری)، اقدام به فیش‌برداری نموده است.

ب) روش تحلیل محتوا: در نهایت برای جمع‌آوری داده‌ها، طبقه‌بندی، توصیف، تحلیل آنها از روش تحلیل محتوا استفاده شده است.

جامعه آماری

جامعه آماری، حوزه تعمیم نتایج و یافته‌های پژوهش است از این روی جامعه آماری دربردارنده کلیه افراد مورد بررسی است که پژوهشگر از میان آنان واحدهای نمونه خود را گزینش می‌کند. لذا جامعه آماری پژوهش حاضر، تعداد کل روزنامه‌های ایران و همشهری از فروردین ۱۳۹۰ تا اسفند ۱۳۹۰ می‌باشند. واحد تحلیل و واحد مشاهده عبارت اعتیاد و مطالب مربوط به اعتیاد می‌باشد.

شیوه نمونه‌گیری

در این پژوهش از شیوه تمام شماری استفاده شده است. به عبارت دیگر، تعداد کل روزنامه‌های ایران و همشهری از فروردین ۱۳۹۰ تا اسفند ۱۳۹۰ در نمونه مورد بررسی قرار گرفتند.

حجم نمونه

از تعداد ۲۹۶ روزنامه ایران، تعداد ۱۶۵ روزنامه مشاهده شد که در مورد موضوع اعتیاد مطالب چاپ شده داشت و از تعداد ۲۹۶ روزنامه همشهری، تعداد ۱۹۳ روزنامه مشاهده شد که در مورد موضوع اعتیاد مطالب چاپ شده داشت.

متغیرهای مورد بررسی

ماه انتشار - سبک مطلب - ارزش خبری - نوع مطلب - استفاده از تصویر - محتوای مطلب - موضوع اصلی مطلب - نوع ماده مخدر - خبرسازان - نگرش مطلب نسبت به اعتیاد - حوزه جغرافیایی مطلب - نوع تصویر مورد استفاده - ارتباط تصویر با مطلب - عنصر خبری برجسته در لید - کارکرد اجتماعی مطلب - محل چاپ مطلب - رویکرد منفی نسبت به معتادان در تیتر - تاکید بر ماده‌ای خاص - ارائه فعالیت‌های بدیل و یا جایگزین - منبع خبر.

روشهای آماری جهت تحلیل داده‌ها و آزمون فرضیه‌ها

پس از طبقه‌بندی مطالب و استخراج آن در جداول، توزیع فراوانی و درصد متغیرهای مورد نظر در فرم جداول یک بعدی ترسیم گردید.

برای آزمون فرضیه‌های تحقیق از آزمون مقایسه میانگین‌ها استفاده شده است. به عبارت دقیق‌تر، میانگین مطالب ذکر شده در هر دو روزنامه با یکدیگر مورد مقایسه قرار گرفت. برای سنجش رابطه معنی‌داری فرضیه‌های رابطه‌ای از آزمون کای اسکوئر استفاده است.

خلاصه توصیف یافته‌ها

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «ماه مورد بررسی» نشان داد که در روزنامه ایران بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد در شهریور ماه و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد در آذر ماه چاپ شده است.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «سبک مطلب» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد به سبک خبری چاپ شده است.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «ارزش خبری برجسته در تیتیر» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد به برخورد چاپ شده است.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «نوع مطلب» نشان داد که در روزنامه ایران تولیدی و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد به صورت نامشخص چاپ شده است.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «استفاده از تصویر» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد به صورت غیر تصویری چاپ شده است.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «محتوای مطلب» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد به صورت مطالب امور قضایی و جرایم چاپ شده است.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «موضوع اصلی مطلب» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد با موضوع جرایم مرتبط با اعتیاد چاپ شده است.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «نوع ماده مخدر در تیتیر و لید» نشان داد که در روزنامه ایران در مورد ماده روانگردان و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد به ماده آمفتامین اشاره دارد.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «خبرسازان» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد از منبع خبری نهادها و مسئولان قضایی، نظامی می‌باشد.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «نگرش مطلب نسبت به اعتیاد» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به اعتیاد با نگرش مجرمانه می‌باشد.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «حوزه جغرافیایی مطلب» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشترین مطالب مربوط به حوزه داخلی می‌باشد.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «نوع تصویر مورد استفاده» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشترین نوع تصویر به صورت عکس می‌باشد.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «ارتباط تصویر با مطلب» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشتر تصاویر با مطلب ارتباط موضوعی دارد.

– توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «عنصر خبری برجسته در لید» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشتر عنصر خبری گزینه «که» می‌باشد.

- توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «کارکرد اجتماعی مطلب» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشتر خبری و اطلاع رسانی می‌باشد.
- توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «محل چاپ مطلب» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشتر در صفحه حوادث می‌باشد.
- توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «رویکرد منفی نسبت به معتادان در تیتیر» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشتر رویکرد منفی می‌باشد.
- توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «تاکید بر ماده‌ای خاص» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشتر بر ماده‌ای خاص تاکید شده است.
- توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «ارائه فعالیت‌های بدیل و یا جایگزین در مطلب» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشتر ذکر نشده است.
- توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه‌های مورد بررسی بر حسب «منبع خبر» نشان داد که در روزنامه ایران و در روزنامه همشهری بیشتر منابع خبری ارائه شده است.

خلاصه تحلیل یافته‌ها

- ۱) توزیع فراوانی مطالب مربوط به اعتیاد بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «ماه بررسی» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۱۳,۷۵ و روزنامه همشهری از میانگین ۱۶,۰۸ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. بیشترین فراوانی در روزنامه همشهری در آذر ماه و در روزنامه ایران در شهریور ماه می‌باشد.
- ۲) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «سبک مطلب» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «سبک مطلب» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۲۷ و روزنامه همشهری از میانگین ۳۸ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. سبک خبری بیشترین فراوانی دارد.
- ۳) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «ارزش خبری برجسته در تیتیر» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «ارزش خبری برجسته در تیتیر» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۱۸ و روزنامه همشهری از میانگین ۲۱ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. ارزش خبری برخوردار، بیشترین فراوانی دارد.
- ۴) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «نوع مطلب» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «نوع مطلب» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۵۵ و روزنامه همشهری از میانگین ۶۴ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. مطلب تولیدی بیشترین فراوانی دارد.
- ۵) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «استفاده از تصویر» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «استفاده از تصویر» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۸۲ و روزنامه همشهری از میانگین ۹۶ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است.

۶) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر « محتوای مطلب » تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر « استفاده از تصویر » در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۲۰,۶۳ و روزنامه همشهری از میانگین ۴۱,۸۶ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. محتوی مطلب امور قضایی و جرایم بیشترین فراوانی دارد.

۷) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر « موضوع اصلی مطلب » تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «موضوع اصلی مطلب» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۱۳ و روزنامه همشهری از میانگین ۱۶ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. جرایم مرتبط با اعتیاد، بیشترین فراوانی دارد.

۸) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر « نوع ماده مخدر در تیتر و لید » تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر « نوع ماده مخدر در تیتر و لید » در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۱۶ و روزنامه همشهری از میانگین ۱۹ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. آفتامین بیشترین فراوانی دارد.

۹) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر « خبرسازان » تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر « خبرسازان » در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۲۳ و روزنامه همشهری از میانگین ۲۸ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. نهادها و مسئولان قضایی، بیشترین فراوانی دارد.

۱۰) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر « نگرش مطلب نسبت به اعتیاد » تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر « نگرش مطلب نسبت به اعتیاد » در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۴۰ و روزنامه همشهری از میانگین ۳۸ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه ایران بیشتر است. نگرش مجرمانه بیشترین فراوانی دارد.

۱۱) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر « حوزه جغرافیایی مطلب » تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر « نگرش مطلب نسبت به اعتیاد » در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۵۵ و روزنامه همشهری از میانگین ۶۴ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. حوزه داخلی بیشترین فراوانی دارد.

۱۲) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر « نوع تصویر مورد استفاده » تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر « نوع تصویر مورد استفاده » در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۳۴ و روزنامه همشهری از میانگین ۳۹ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. عکس، بیشترین فراوانی دارد.

۱۳) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر « ارتباط تصویر با مطلب » تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «ارتباط تصویر با مطلب» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۳۴ و روزنامه همشهری از میانگین ۳۹ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. مرتبط بودن تصویر با مطلب بیشترین فراوانی دارد.

۱۴) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «عناصر خبری برجسته در لید» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «عناصر خبری برجسته در لید» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۲۳ و روزنامه همشهری از میانگین ۲۷ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. عنصر خبری «که»، بیشترین فراوانی دارد.

۱۵) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «کارکرد اجتماعی مطلب» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «کارکرد اجتماعی مطلب» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۳۳ و روزنامه همشهری از میانگین ۴۸ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. کارکرد خبری و اطلاع رسانی، بیشترین فراوانی دارد.

۱۶) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «محل چاپ مطلب» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «محل چاپ مطلب» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۵۵ و روزنامه همشهری از میانگین ۶۴ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است. صفحه حوادث، بیشترین فراوانی دارد.

۱۷) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «رویکرد منفی نسبت به معتادان در تیتراژ» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «رویکرد منفی نسبت به معتادان در تیتراژ» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۸۲ و روزنامه همشهری از میانگین ۹۶ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است.

۱۸) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «تاکید بر ماده‌ای خاص» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «تاکید بر ماده‌ای خاص» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۸۲ و روزنامه همشهری از میانگین ۹۶ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است.

۱۹) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «ارائه فعالیت‌های بدیل و یا جایگزین در مطلب» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «ارائه فعالیت‌های بدیل و یا جایگزین در مطلب» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۸۲ و روزنامه همشهری از میانگین ۹۶ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است.

۲۰) بین روزنامه‌های مورد بررسی از نظر «منبع خبر» تفاوت معنی داری وجود دارد. جدول بالا میانگین مطالب مربوط به اعتیاد از نظر «منبع خبر» در روزنامه ایران و همشهری را نشان می‌دهد. در این صفت، روزنامه ایران از میانگین ۸۲ و روزنامه همشهری از میانگین ۹۶ برخوردار است. بنابراین تفاوتی در این صفت در دو روزنامه مشاهده می‌شود و تعداد مطالب در روزنامه همشهری بیشتر است.

۲۱) بین نگرش مطلب نسبت به اعتیاد و خبر سازان رابطه معنی داری وجود دارد. در آزمایش فرضیه: بین نگرش مطلب نسبت به اعتیاد و خبر سازان رابطه معنی داری وجود دارد، از آزمون کای اسکور استفاده شده است. با توجه به ارزش ضریب کای اسکور بدست آمده تحت درجه آزادی بیست و چهار و سطح گویای زیر ۰/۰۵ می‌توان استدلال کرد که رابطه میان دو متغیر اتفاقی نبوده، رابطه مستقیم و معنی داری میان این دو متغیر وجود دارد. ضریب کرامر ۰/۳۵۸ نیز مبین شدت رابطه بین این دو متغیر می‌باشد که در سطح پایینی ارزیابی می‌شود. به عبارت دقیق تر رابطه بین نگرش مجرمانه و نهادها و مسئولان قضایی معنی دار است.

(۲۲) بین نگرش مطلب نسبت به اعتیاد و نوع ماده مخدر در تیترو لید رابطه معنی داری وجود دارد. در آزمایش فرضیه: بین نگرش مطلب نسبت به اعتیاد و نوع ماده مخدر در تیترو لید رابطه معنی داری وجود دارد. از آزمون کای اسکوئر استفاده شده است. با توجه به ارزش ضریب کای اسکوئر بدست آمده تحت درجه آزادی سی و شش و سطح گویای زیر ۵٪ می‌توان استدلال کرد که رابطه میان دومتغیر اتفاقی نبوده، رابطه مستقیم و معنی داری میان این دو متغیر وجود دارد. ضریب کرامر ۰/۴۱۲ نیز مبین شدت رابطه بین این دو متغیر می‌باشد که در سطح پایینی ارزیابی می‌شود. به عبارت دقیق تر رابطه بین نگرش مجرمانه و ماده مخدر آفتمین معنی دار است.

(۲۳) بین نگرش مطلب نسبت به اعتیاد و نوع مطلب رابطه معنی داری وجود دارد. در آزمایش فرضیه: بین نگرش مطلب نسبت به اعتیاد و نوع مطلب رابطه معنی داری وجود دارد. از آزمون کای اسکوئر استفاده شده است. با توجه به ارزش ضریب کای اسکوئر بدست آمده تحت درجه آزادی هشت و سطح گویای زیر ۵٪ می‌توان استدلال کرد که رابطه میان دو متغیر اتفاقی نبوده، رابطه مستقیم و معنی داری میان این دو متغیر وجود دارد. ضریب کرامر ۰/۳۱۰ نیز مبین شدت رابطه بین این دو متغیر می‌باشد که در سطح پایینی ارزیابی می‌شود. به عبارت دقیق تر رابطه بین نگرش مجرمانه و مطالب تولیدی معنی دار است.

نتیجه‌گیری

بطور کلی ۳۵۸ مطلب کد گذاری شده در زمینه اعتیاد نشان می‌دهد که می‌توان هر روز - بدون احتساب تعطیلات یک مطلب در این زمینه در روزنامه‌های مورد بررسی یافت اما همشهری به مراتب بیشتر به موضوع اعتیاد توجه داشته است. بر مبنای نظریه برجسته سازی، اولویت سیاست و طبق دیدگاه دروازه بانی، نوع رویدادها و عامل زمان، تعداد مطالب مطبوعات مورد بررسی بویژه را در دو ماه آذر و شهریور افزایش داده است.

اهتمام بیشتر روزنامه همشهری به تولید مطالب اعتیاد محور خود، نقطه‌ای مثبت و روشن در عملکرد آنها به لحاظ کمی است اما تعداد مطالبی که از ابتدا تا انتها به منبع آنها اشاره نشده است، از درجه این روشنی می‌کاهد زیرا اهمیت منبع به حدی است که در سطر اول مطلب جای می‌گیرد و به آن سندیت می‌دهد؛ مخاطب با شناخت منبع درباره ی بیطرفی مطلب قضاوت می‌کند و اعتبار آن از عوامل موثر بر نتایج یک پیکار ارتباطی است.

نوع محتوا و موضوع اصلی مطالب با محوریت اعتیاد از دیگر نتایج نا مطلوب است که کیفیت مطالب تولیدی را هم زیر سوال می‌برد. زیرا امور « امور قضائی و جرائم» یعنی مطالب منفی (اخبار بد)، حاوی ستیز و خشونت بیش از امور علمی - پزشکی، اجتماعی، فرهنگی و آموزشی، ورزشی و مذهبی از دروازه ی دروازه بانان عبور کرده اند. این امر می‌تواند موید عدم فعالیت جدی متخصصان حوزه بهداشت و مدافعان رویکرد درمان مدار در عرصه‌های مختلف اجتماعی و فرهنگی - اعم از دولتی و غیر دولتی - در رویدادسازی و جلب توجه مطبوعات و نیز ضعف مطبوعات در مراجعه به آنها باشد. یادآوری عقاید مک کوئیل، چینبال و فیشمن، درک بهتری از این مطالب بوجود می‌آورد. به باور مک کوئیل، محتوای اخبار پس از طی مسیره‌های مختلف و به شکل‌های مختلفی به رسانه می‌رسد؛ ممکن است بعضی از آنها از قبل سفارش داده شده باشد؛ برای آن سرمایه گذاری هدفمندی صورت گرفته یا تولید سازمان باشد. چنین تولیدی با هدف قبلی و مطابق الگوهای تفسیری نهادهای بوروکراتیکی نظیر پلیس، دادگاه ها، نهادهای دولتی و ... صورت می‌گیرد که منبع خبر یا پردازش کننده ی رویدادند. چینبال نیز منبع اصلی صدور و بسته بندی اکثر اخبار را روابط عمومی‌ها و سخنگویان رسمی می‌داند و به باور فیشمن، اطلاعات رسانه‌ها به منابع گردآوری و پردازش اطلاعات این موسسات بستگی دارد. بنابراین با تغییر نوع خبرسازان، نوع رویدادها و موضوعات نیز تغییر خواهد کرد.

طبق دیدگاه دروازه بانی هم دروازه بان‌ها با کنترل گزینشی خود یعنی باز کردن دروازه برای ورود اطلاعاتی که از نظرشان ارزش خبری دارند و بستن آن بر روی دیگر رویدادها، اخبار را به معنای واقعی کلمه می‌سازند. پس یک رسانه می‌تواند اتفاقات و مسائل اساسی را بی اهمیت جلوه گر سازد و بجای آن رویدادهایی را مهم بشمارد که معمولاً اخبار را

نمی‌سازند. اولویت‌های خبری آنها مشخص می‌کند چه رویدادهایی را مهم قلمداد خواهند کرد و چقدر در کسب آنها خواهند کوشید. بر این اساس، دروازیان مطبوعات بررسی شده، نه تنها به انعکاس مطالب خبرسازان قضائی و نظامی یعنی ستاد مبارزه با مواد مخدر، نیروی انتظامی و دادگاه‌ها بیش از وزارت بهداشت، بهزیستی و نهادهای وابسته به آن، نهادهای غیر دولتی مانند انجمن‌ها و گروه‌های فعال در درمان معتادان پرداخته‌اند بلکه دروازه را برای مطالب حاوی ارزش برخورد و بزرگی و فراوانی تعداد و مقدار گشوده‌اند یعنی مطالبی که موضوع اصلی شان را «کشف و امحای مواد مخدر» و «جرائم مرتبط با اعتیاد» تشکیل می‌دهد و جزو اخبار منفی ولی بازتاب دهنده‌ی موفقیت مسئولان در کاهش عرضه‌اند. از سوی دیگر دروازه را به روی مسائل اساسی کشور در مورد اعتیاد یعنی اعتیاد زنان، دانش‌آموزان و جوانان، که نشان از عدم توفیق مسئولان در کاهش تقاضا باشند، کمتر گشوده‌اند.

طبق همین الگوی دروازه بانی که معتقد است رویدادهای مربوط به ایران از حق تقدم در رسانه‌ها برخوردارند، بیش از ۸۵ درصد مطالب متعلق به ایران است و رویدادهای خارجی زمانی اهمیت یافته‌اند که به ایران نیز مربوط باشند. نکته ناامید کننده دیگر، ترویج نگرش مجرمانه بیش از نگرش بیماری در روزنامه‌ها می‌باشد؛ در حالیکه رویکرد جدید در جهان، پذیرش اعتیاد و هر یک از متغیرهای نوع مطلب و خبرسازان حاکی است اکثر نگرش مجرمانه از مطالب تولیدی بر می‌آید اما منبع و مروج آن، نهادها و مسئولان قضائی و نظامی - دادگاه‌ها، قضات، ستاد مبارزه با مواد مخدر و پلیس هستند که بیشترین خبرسازان این دو روزنامه را تشکیل داده‌اند. با نگاهی به دیدگاه‌های اجتماعی و حقوقی نسبت به اعتیاد در ایران مشاهده می‌شود مطبوعات، جو اجتماعی و قضائی ایران را در این زمینه منعکس کرده‌اند. لذا طبق دیدگاه دروازه بانی، عوامل برون سازمانی (نوع خبرسازان، نظارت‌ها و محدودیت‌های قانونی، نفوذ اشخاص حقیقی و حقوقی، نوع رویدادها، ایدئولوژی حاکم) و عوامل درون سازمانی (باورها و نظرات شخصی خبرنگاران نسبت به اعتیاد) موجب عبور بیشتر نگرش مجرمانه از دروازه‌های خبری شده‌اند و از سوی دیگر، دوباره بیانگر ضعف حوزه‌های بهداشتی و درمان مدار دولتی و غیر دولتی در رویدادسازی و جلب توجه مطبوعات و نیز ضعف مطبوعات در مراجعه به آنها بمنظور کسب اطلاعات است. طبق همین دیدگاه، خط مشی روزنامه‌ها موجب استمرار ترویج نگرش مجرمانه در روزنامه ایران و ترویج بیشتر نگرش بیماری در روزنامه همشهری است.

همانطور که در فصل دوم بیان شد، تغییر الگوی مصرف از مواد سنتی به سمت مصرف مواد صنعتی و محرک در دهه اخیر بسیار چشمگیر است و مطبوعات مورد بررسی از بین مواد مخدر غیر مجاز بیش از همه به مواد روانگردان و آمفتامین در تیترو لید اشاره کرده‌اند یعنی دو قسمتی از مطلب که هدایتگر خواننده به خواندن آن و نیز بیانگر مهمترین بخش مطلب است. هرچند پژوهش پیرل و رایت (۲۰۰۰) و بل (۱۹۸۵) از توجه بیشتر رسانه‌های سایر کشورها به مواد مخدر غیر مجاز خبر می‌دهد. اما باید توجه داشت که رسانه‌ها توانایی تشدید اعتیاد به برخی از مواد مخدر را دارند و فقط تاکید بسیار بر برخی مواد ممکن است مخاطبان را به این تصور نادرست سوق دهد که تنها این نوع مواد، خطرناک و اعتیاد آورند و موادی نظیر سیگار، توتون، تنباکو و مواد استنشاقی، الکل و مشروبات الکلی اعتیادآور نیستند. همانطور که پیشتر گفته شد؛ گرچه بیشترین معتادان ایران به مواد افیونی گرفتارند اما نگرانی عمده سال‌های اخیر کشور، تغییر الگوی مصرف از این مواد به روان گردان‌ها (مخدرهای صنعتی و جدید) است. طبق یافته‌های این تحقیق، برجسته‌سازی نوع ماده مخدر در روزنامه‌های مورد بررسی، مطالب روزنامه همشهری از نظر کمی با آمار مواد اعتیادآور صنعتی همخوان است اما مطالب مرتبط با نوع ماده مخدر در تیترو لید در روزنامه ایران با تغییر تدریجی الگوی مصرف مواد مطابقت ندارد. از نظر کیفی نیز این عملکرد مطلوب نیست زیرا سهم بالای مواد افیونی را با توجه به بیشترین موضوع اصلی مطالب می‌توان ناشی از میزان کشفیات و انهدام آنها دانست تا توجه به ابعاد بهداشتی و اجتماعی اعتیاد به این نوع مواد. در این میان، تنها همشهری با ذکر بیشترین مواد آمفتامین در تیترو لید، به تغییر الگوی مصرف توجه داشته است که ریشه در ارتباط بیشتر آن با حوزه‌های اجتماعی علمی و درمانی دارد.

از زاویه دیگر، سهم بسیار بالای مطالب با ماهیت رویدادمدار، استفاده زیاد از سبک خبری، برجسته سازی بیشتر عنصر خبری «که» در لیدها، توجه بیشتر به ایفای کارکرد خبری و اطلاع رسانی - آن هم در مورد جرائم مرتبط با اعتیاد - بیانگر عدم رویکرد آموزشی و هدایتگر مطبوعات مورد بررسی نسبت به اعتیاد است. سهم بسیار پایین مطالب فرایندمدار را می‌توان نشانه‌ای از عدم توجه عمیق این مطبوعات به بحران اعتیاد، تمرکز آنها بر تازگی رویدادها و ضعف علمی شان در بررسی علمی و ریشه‌ای اعتیاد دانست. استفاده زیاد از سبک خبری به جای بهره‌گیری بیشتر از سبک‌هایی که به چرایی و چگونگی وقوع رویدادهای اعتیاد می‌پردازند (تفسیر و تحلیل)؛ آینه افکار و عقاید بی‌غرضانه سردبیر در مورد اعتیادند (سرمقاله)؛ این معضل و رویدادهای مرتبط با آن را در مورد بحث قرار می‌دهند (یادداشت)؛ اطلاعات قابل بهره‌برداری عمومی را از طریق گفتگو با مسئولان و صاحب‌نظران در حوزه‌های گوناگون اعتیاد در اختیار مخاطب می‌گذارند (مصاحبه)، یعنی سبک‌هایی که بطور عمقی به موضوعات می‌پردازند، نیز در کاهش سهم ماهیت فرایندمدار موثر بوده است. در ارائه مطالب اعتیاد محور حتی عناصر تحلیلی - توصیفی «چرا» «چگونه» که توضیح دهنده علت و چگونگی وقوع رویداد هستند، به دلیل تمرکز بیشتر بر شخصیت‌گرایی و برجسته سازی عنصر «که» مورد غفلت قرار گرفته‌اند. سهم ناچیز کارکرد «هدایت و راهنمایی» هم نشان می‌دهد مطبوعات مورد بررسی، کمتر به ایفای رسالت خود در راهنمایی افکار عمومی پرداخته‌اند و برنامه ریزی دقیقی به منظور کاهش تقاضای مواد مخدر ندارند.

طبق نظریه برجسته سازی، مطبوعات با تکنیک‌هایی نظیر استفاده از تیتیر در صفحه اول، کاربرد تصویر، اختصاص فضای زیاد به یک مطلب یا درج آن در صفحه ی نخست به برجسته سازی یک موضوع می‌پردازند و اولویت ذهنی مخاطبان را شکل می‌دهند. اما یافته‌های این پژوهش نشان از عدم برجسته سازی موضوع اعتیاد و مسائل آن از سوی مطبوعات مورد بررسی دارد. اکثریت قاطع مطالب اعتیاد محور ارزش خبری لازم را نداشته‌اند تا تیتیری در صفحه اول بیابند که میلیون‌ها خواننده دارد. این امر ناآگاهانه صورت نگرفته است زیرا تیتیرهای صفحه اول را شورای سردبیری بر مبنای ارزش‌های خبری از نظر شکل و محتوا بر می‌گزیند و خط مشی و الویت‌های خبری روزنامه نیز بر این انتخاب تاثیر می‌گذارند. همینطور با اینکه تصویر از عوامل برجسته سازی پیام، نیروی جاذبه مطلب و تسهیل و تسریع کننده ی درک پیام از سوی مخاطب است اما روزنامه‌های مورد بررسی، با عدم استفاده از تصویر در اکثر مطالب، کوشش چندانی به منظور جذب مخاطب به اعتیاد و مسائل آن نداشته و به نگارش صرف اطلاعات در این زمینه اکتفا کرده‌اند. این نقطه ضعف در سایه ی نوع تصویر مورد استفاده، کم‌رنگ می‌شود. از آنجائیکه اکثر تصاویر، «عکس» بوده‌اند که هم گواه بر وقوع یک رویداد است و هم خواننده به آن اعتماد بیشتری دارد. اما بخشی از این تصاویر کم، با مطالب در ارتباط نیستند.

از نتایج دیگر تحقیق حاضر، درصد بالای تعبیر منفی آمده در تیتیرها نسبت به معتادان است. این درصد از طرح‌ها و سیاست‌های حاکم بر جمع‌آوری معتادان و مطالب مرتبط با جرائم ریشه دارد.

فهرست منابع

- ابراهیمی، علی اکبر (۱۳۸۷). عطش برای بهبودی، انتشارات کنکاش، چاپ دوم.
- اسپردلی، جیمز پ و دیوید مک کوردی (۱۳۷۲). پژوهش فرهنگی.
- اسعدی، سید حسن (۱۳۸۶). پیشگیری از اعتیاد (مواد مخدر، آسیب‌ها و راهبردها)، انتشارات انجمن اولیاء و مربیان، چاپ ششم.
- اسعدی، سید نگار (۱۳۸۶). آسیب‌های شغلی، ناشر: مولف.
- امیری، علی (۱۳۷۹). سیاست‌های جنائی مصوبه اخیر مجمع تشخیص مصلحت نظام در قبال مواد مخدر. پایان نامه کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم شناسی، دانشگاه قم، دانشکده علوم انسانی.
- آشوری، محمد (۱۳۸۵). جایگزین‌های زندان یا مجازات‌های بینابین، نشر گرایش.
- آقابخشی، حبیب (۱۳۷۸). اعتیاد و آسیب شناسی خانواده، انتشارات سازمان بهزیستی
- بلالاک، هربرت (۱۳۷۲). مقدمه‌ای بر تحقیقات اجتماعی، ترجمه ابراهیم پاشا، تهران، سمت
- بودون، ریمون (۱۳۷۳). روش‌های جامعه‌شناسی، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، تهران، علمی، فرهنگی.
- پیش دار، مهناز (۱۳۹۰). پیشگیری از اعتیاد و آسیب‌های اجتماعی، انتشارات پیوند مه.
- ترابی، علیرضا و امیر محمد پیام (۱۳۸۳). تحلیل محتوای روزنامه‌های سراسری کشور در انعکاس پیام‌های سوء مصرف، مبارزه و پیشگیری از اعتیاد ۱۳۸۲ - ۱۳۷۲ (تحقیق منتشر نشده ستاد مبارزه با مواد مخدر)، ۱۹ - ۱۰
- توسلی، غلامعباس (۱۳۶۹). نظریه های جامعه شناسی. انتشارات سمت.
- حکمت، آزاده (۱۳۷۹). بررسی میزان اطلاع رسانی روزنامه‌های کثیرالانتشار در زمینه اعتیاد و مواد مخدر طی سال ۱۳۷۸، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تهران مرکزی.
- حمدل، منصور (۱۳۸۲). مطالعه تطبیقی سیاست جنایی ایران؛ انگلستان و ولز در قبال قاچاق مواد مخدر، پایان نامه دکتری حقوق جزائی و جرم شناسی، دانشگاه تهران، دانشکده حقوق و علوم سیاسی .
- دانش، تاج زمان (۱۳۷۴). مجرم کیست؟ جرم شناسی چیست؟ انتشارات کیهان.
- راشدی، اسماعیل (۱۳۸۰). بررسی روابط عوامل اجتماعی با اعتیاد به مواد مخدر (جوانان)، پایان نامه کارشناسی مددکاری اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبائی، دانشکده علوم اجتماعی
- رسول جی. حسین (۱۳۹۱). سوء مصرف الکل و مواد مخدر، نشر اطلاعات
- رفیعی حسن (۱۳۸۷). روش‌های تحقیق بین رشته‌ای در اعتیاد، نشر دانژه.
- رفیع پور، فرامرز (۱۳۷۴). کندکاوها و پنداشته‌ها؛ مقدمه‌ای به روش‌های شناخت جامعه و تحقیقات اجتماعی، تهران شرکت سهامی انتشار، (چاپ هفتم).
- زکریا، محمد علی (۱۳۸۴). مواد مخدر نگاهی اجمالی، انتشارات جامعه و فرهنگ.
- ساروخانی، باقر (۱۳۸۰)، مقدمه‌ای بر تحقیقات اجتماعی (جلد اول و دوم)، تهران، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی.
- ستوده، هدایت الله (۱۳۷۶) مقدمه ای بر آسیب شناسی اجتماعی. انتشارات آوای نور.
- سخاوت، جعفر (۱۳۷۴) جامعه شناسی انحرافات اجتماعی. انتشارات پیام نور.

- سرانا، گاپلا (۱۳۷۳). روش شناسی تطبیقی در علوم اجتماعی (انسان شناسی). ترجمه رحیم فرخ نیا، تهران، نشر مرنديز.
- سلطانی، ایرج (۱۳۸۴). تشخیص و درمان اعتیاد، ناشر: ارکان.
- سی رینو، رابرت (بی تا). قدرت متقاعد کنندگی وسایل ارتباط جمعی و خبر. ترجمه علی رستمی، مرکز تحقیقات اجتماعی و ارزشیابی برنامه‌های صدا و سیما جمهوری اسلامی ایران، گزارش شماره ۵/۲۴۴.
- شاکرمی، عبدالحسین (۱۳۶۸) مواد مخدر و اعتیاد. انتشارات گوتنبرگ
- صالحی، ایرج (۱۳۷۱) زنجیره های اعتیاد. انتشارات آوای نور تهران
- صدیق سروستانی، رحمت الله (۱۳۸۳)، آسیب شناسی اجتماعی، انتشارات آن
- عبدالرسولی، رضا (۱۳۸۴)، بررسی عوامل مؤثر بر اعتیاد بر اساس نظریه آگینو در جوانان ۱۴ تا ۱۹ ساله شهر تهران، پایان نامه کارشناسی ارشد جامعه شناسی، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم اجتماعی
- غنجی، علی، (۱۳۸۶)، ژئوپلیتیک مواد مخدر، ناشر: معاونت آموزش ناجا، چاپ دوم.
- فدائی، فرید، سجادیه، سید محمد علی (۱۳۶۵) شناخت، پیشگیری و درمان اعتیاد. نشر تایمز تهران.
- فرجاد، محمد حسین (۱۳۷۵) آسیب شناسی اجتماعی و جامعه شناسی انحرافات. انتشارات بدر
- فرحبخشی، حامد (۱۳۸۰) بررسی نحوه نگرش مطبوعات ایران به مواد مخدر و اعتیاد: تجزیه و تحلیل محتوای روزنامه‌های ایران، اطلاعات، کیهان و همشهری، ۱۳۸۰، پایان نامه کارشناسی ارشد علوم ارتباطات اجتماعی، دانشگاه علامه طباطبایی، دانشکده علوم اجتماعی.
- کریمزاده نگاری، غلامحسین (۱۳۷۷). علل گرایش نوجوانان و جوانان به اعتیاد مواد مخدر در استان کرمان. پایان نامه کارشناسی ارشد علوم جزا و جرم شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی، واحد نراق.
- کوئن بروس (۱۳۷۵)، مبانی جامعه شناسی، ترجمه دکتر توسلی، عباسعلی و فاضل رضا، نشر سمت.
- کیا، علی اصغر و حسین پور، جعفر (۱۳۸۴). بررسی نحوه نگارش رسانه‌ها به اعتیاد، بی جا، ۴۱ - ۱
- کوپر، هریس، ام (۱۳۷۹) پژوهش ترکیبی: راهنمای بررسی متون برای پژوهش، ترجمه محمدعلی رفیعی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- کوئن، بروس (۱۳۷۵) مبانی جامعه شناسی، ترجمه دکتر توسلی، عباسعلی و فاضل، رضا. انتشارات سمت
- کی نیا، مهدی (۱۳۷۰) مبانی جرم شناسی. دانشگاه تهران. جلد اول
- کیوی، ریمون. و لوک وان کامپنهود (۱۳۷۰) روش تحقیق در علوم اجتماعی، ترجمه عبدالحسین نیک‌گهر، چاپ اول، تهران، فرهنگ معاصر
- متیک ریچارد فیلیپ، (۱۳۹۰). درمان‌های داروئی وابستگی به مواد افیونی. نشر اطلاعات
- محمد علی، زکریا (۱۳۸۴). نظریه‌های سو مصرف مواد مخدر، ناشر: جامعه و فرهنگ.
- محمدی، مسعود (۱۳۸۶) سومصرف مواد: خاستگاه و گذرگاه‌ها، ناشر: مرکز پژوهش، مطالعات و آموزش ستاد مبارزه با مواد مخدر.
- محمدی بیوک (۱۳۷۲) مردم نگاری در جوامع پیچیده، مؤسسه مطالعات و تحقیقات فرهنگی تهران.
- منصور فر، کریم (۱۳۸۰)، روش‌های آماری، تهران، انتشارات دانشگاه تهران.
- نادری، شهرام، (۱۳۸۷) درسنامه ی جامع درمان اعتیاد، مرکز پژوهش و مطالعات و آموزش ستاد مبارزه با مواد مخدر.

- وطن پرست، ابوالفضل (۱۳۸۹) بسته آموزشی پیشگیری از مصرف مواد در همسران معتادان، سفارش دفتر مقابله با جرم سازمان ملل متحد ایران.
- هردریک، تری. ای و دیگران (۱۳۷۸)، تحقیق کاربردی، راهنمای عمل، ترجمه سید محمد اعرابی، تهران، دفتر پژوهش‌های فرهنگی
- همدانی، هدایت (۱۳۸۴) اثرات روانی و جسمی مواد اعتیاد آور، انتشارات رسانه ی تخصصی.
- ین، رابرت، ک (۱۳۷۶) تحقیق موردی، ترجمه علی پارسائیان و محمد اعرابی، دفتر پژوهش‌های فرهنگی.
- www.samhsa.gov
- www.asac.us
- Knowledge, Attitudes, and Practices Survey of Workers in Qualified
- Baker, T.L. (1998) Doing Social Research (Third Edition); London, MC Graw – Hill
- Chaterjee. A. (1999) Drug Abuse Rapid Situation Assessments and Responses, Vienna, UNDOCCP
- WHO, (1998) The Rapid Assessment and Response guide on injecting drug use, (EDU. RAR).
- Katz. J. & A. Peberdy & J. Douglas (eds) (2000) Promoting Health, Knowledge & Practice. London, Open University press.
- Weinreich, N. K. (1999) Hands. ON Social Marketing' a step by step Guide, London, Sage.
- Epstein, T. S (ed) (1999) A Manual for Culturally – Adapted Social Marketing; Health & Population, London, Sage.
- Dooley, D. (1995) Social Research Methods. New Jersey, Prentice Hall.
- Last. J. M. (1995) A Dictionary of epidemiology, Oxford.
- Ashery, R.S.; Robertson, E.B.; and Kumpfer K.L.; eds. Drug Abuse Prevention Through Family Interventions. NIDA Research Monograph No. 177. Washington, DC: U.S. Government Printing Office, 1998.
- Long-term follow-up results of a randomized drug-abuse prevention trial in a white middle class population. Journal of the American Medical Association 273:1106–1112, 1995.
- Botvin, G.; Epstein, J.; Baker, E.; Diaz, T.; and Ifill-Williams, M. School-based drug abuse prevention with inner-city minority youth. Journal of Child and Adolescent Substance Abuse 6:5–19, 1997.
- Botvin, G.; Griffin, K.; Diaz, T.; Miller, N.; and Ifill-Williams, M. Smoking initiation and escalation in early adolescent girls:
- One-year follow-up of a school based prevention intervention
- for minority youth. Journal of American Medical .
- Botvin, G.; Griffin, K.W.; Paul, E.; and Macaulay, A.P. Preventing tobacco and alcohol use among elementary school students through Life Skills Training. Journal of Child and Adolescent Substance Abuse 12(4):1–18, 2012
- Catalano, R.F.; Gainey, R.R.; Fleming, C.B.; Haggerty, K.P.; and Johnson, N.O. An experimental intervention with families of substance abusers: One-year follow-up of the Focus on Families Project. Addiction 94(2):241–254, 1999.

- Catalano, R.F.; Haggerty, K.P.; Fleming, C.B.; Brewer, D.D.; and Gainey, R.R. Children of substance abusing parents: Current prevention program in decreasing drug use in high-risk adolescents. *American Journal of Public Health* 88:944–948, 1998
- Dishion, T. and Kavanagh, K.A. multilevel approach to family-centered prevention in schools: Process and outcome. *Addictive Behaviors* 25:899–911, 2000.
- Eisen, M.; Zellman, G.L.; Massett, H.A.; and Murray, D.M. Evaluating the Lions-Quest “Skills for Adolescence” drug education program: First-year behavior outcomes. *Addictive Behaviors* 27(4):619–632, 2002.
- Gerstein, D.R., and Green, L.W., eds. *Preventing Drug Abuse: What Do We Know?* Washington, DC: National Academy Press, 1993.
- Goldberg, L.; MacKinnon, D.P.; Elliot, D.L.; Moe, E.L.; Clarke, G.; and Cheong, J.W. The Adolescents Training and Learning to Avoid Steroids Program. Preventing drug use and promoting health behaviors. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine* 154:332–338, April 2000.
- Johnston, L.D.; O’Malley, P.M.; and Bachman, J.G. *Monitoring the Future National Survey Results on Drug Use, 1975–2002. Volume 1: Secondary School Students.* Bethesda, MD: National Institute on Drug Abuse, 2002.
- Kosterman, R.; Hawkins, J.D.; Spoth, R.; Haggerty, K.P.; and Zhu, K. Effects of a preventive parent-training intervention on observed family interactions: proximal outcomes from Preparing for the Drug Free Years. *Journal of Community Psychology* 25(4):337–352, 1997.
- Kosterman, R.; Hawkins, J.D.; Haggerty, K.P.; Spoth, R.; and Redmond, C. Preparing for the Drug Free Years: Session-specific effects of a universal parent-training intervention with rural families. *Journal of Drug Education* 31(1):47–68, 2001.
- Kumpfer, K.L.; Molgaard, V.; and Spoth, R. The “Strengthening Families Program” for the prevention of delinquency and drug abuse. In: Peters, R.D., and McMahon, R.J., eds. *Preventing Childhood Disorders, Substance Abuse, and Delinquency.* Newbury Park, CA: Sage, 1996.
- Kumpfer, K.L.; Olds, D.L.; Alexander, J.F.; Zucker, R.A.; and Gary, L.E. Family etiology of youth problems. In: Ashery, R.S.; Robertson, E.B.; and Kumpfer K.L.; eds. *Drug Abuse Prevention Through Family Interventions.* NIDA Research Monograph No. 177. Washington, DC: U.S. Government Printing Office, pp. 42–77, 1998.
- Kumpfer, K.L.; Alvarado, R.; Smith, P.; and Bellamy, N. Cultural sensitivity in universal family-based prevention interventions. *Prevention Science* 3(3):241–246, 2002.
- Kumpfer, K.L.; Alvarado, R.; Tait, C.; and Turner, C. Effectiveness of school-based family and children’s skills training for substance abuse prevention among 6-8 year old rural children. *Psychology of Addictive Behaviors* 16(4S):S65–S71, 2002.

- Lochman, J.E. and Wells, K.C. The Coping Power Program at the middle-school transition: Universal and indicated prevention effects. *Psychology of Addictive Behaviors* 16(45):S40–S54, 2002.
- Lonczak, H.S., Abbott, R.D., Hawkins, J.D., Kosterman, R., and Catalano, R.F. Effects of the Seattle Social Development Project on sexual behavior, pregnancy, birth, and sexually transmitted disease outcomes at age 21 years. *Archives of Pediatric and Adolescent Medicine* 156:438–447, May 2002.
- Oetting, E.; Edwards, R.; Kelly, K.; and Beauvais, F. Risk and protective factors for drug use among rural American youth.
- In: Robertson, E.B.; Sloboda, Z.; Boyd, G.M.; Beatty, L.; and Kozel, N.J., eds. *Rural Substance Abuse: State of Knowledge and Issues*. NIDA Research Monograph No. 168. Washington, DC: U.S. Government Printing Office, pp. 90–130, 1997.
- Palmgreen, P.; Donohew, L.; Lorch, E.P.; Hoyle, R.H.; and Stephenson, M.T. Television campaigns and adolescent marijuana use: Tests of sensation seeking targeting. *American Journal of Public Health* 91(2):292–296, 2001.
- Sussman, S.; Dent, C.W.; and Stacy, A.W. Project Toward No Drug Abuse: A review of the findings and future directions. *American Journal of Health Behavior* 26(5):354–365, 2002.
- Thompson, E.; Horn, M.; Herting, J.; and Eggert, L. Enhancing outcomes in an indicated drug prevention program for high-risk youth. *Journal of Drug Education* 27(1):19–41, 1997.
- Thornton, T.N., et al., eds. *Best Practices of Youth Violence Prevention: A Sourcebook for Community Action*. Atlanta, GA: Centers for Disease Control and Prevention, September 2000.
- U.S. Department of Education, Office of Special Education Research and Improvement, Office of Reform Assistance and Dissemination, Safe, Disciplined, and Drug-Free Schools Programs, Washington, DC, 2001.
- Webster-Stratton, C. Preventing conduct problems in Head Start children: Strengthening parenting competencies. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 66:715–730, 1998.
- Wills, T. and Cleary, S. How are social support effects mediated?
- A test with parental support and adolescent substance use. *Journal of Personality and Social Psychology* 71:937–952, 1996.
- Wills, T.; McNamara, G.; Vaccaro, D.; and Hirky, A. Escalated substance use: A longitudinal grouping analysis from early to middle adolescence. *Journal of Abnormal Psychology*
- Neuroscience of psychoactive substance use and dependence, (2004) WHO
- Linda A. Mooney et al, "Understanding Social Problems" 2nd Ed, Wadsworth, 2000
- George Ritzer, "Handbook of Social Problem", Sa